

4. Płóciennik E. (2018). Children's creativity as a manifestation and predictor of their wisdom. *Thinking Skills and Creativity*, 28, p. 14–20.
5. Revisiting the Investment Theory of Creativity. By: Li-fang Zhang; Sternberg, Robert J. *Creativity Research Journal*. 2011, Vol. 23, Issue 3, p. 229–238. 10 p. 4 Charts.
6. The Creative Personality. By: Selby, Edwin C.; Shaw, Emily J.; Houtz, John C. *Gifted Child Quarterly*. Fall 2005, Vol. 49 Issue 4, p. 300–314.
7. Unlocking the creative potential of rural India. Raghavan, Ramji. *Education, Knowledge & Economy*. Nov 2007, Vol. 1 Issue 3, p. 323
8. Zakon Ukrainy «Pro doshkilnu osvitu». URL: www.pedrada.com.ua/question/280-yaka-naraz-vkova-perodizatsya-v-doshklny-osvt-nova.
9. Piazhe Zh. (1969). *Vybrani psykholohichni pratsi*. M., [in Ukrainian].

Moskaleva L. Yu., Zheinova S. S., Eremina L. E. Formation of the creative personality of preschool children as a social necessity: an analysis of foreign studies

The materials of the publication are devoted to the analysis of theoretical and practical experience of formation of a creative personality of a child of pre-school age. For today there is a social need for a person who is able to establish a connection between unusual phenomena, events and situations.

The authors of the article also noted that society is facing a new stage of development, where information and creativity plays a leading role in its application. An example of foreign studies describes the experience of applying various forms and methods in the formation of a creative person.

It has been found out that creativity and formation of a creative person is important in the educational process, since in the future it is decisive for the formation of an active vital position, principle and consistency, for the formation of a creative personality of a child of pre-school age.

The article lists the seven thematic game sections selected by the authors («Smile of the pharmacist», «Weather in the supermarket», «Magic gadgets – download a smile», «Useful fresch», «Colored family», «Talk of the shelves» and «How the clouds are playing»), which is a reflection of socially important reality. They are proposed to be used in the educational process with repetition and gradual complication of the rules of the game and the requirements for pre-school-age children, reflecting social reality.

In the conclusions, the authors state that the development of the creative personality of a child of pre-school age should be improved, that is, the child must learn not only knowledge but also the ways of applying this knowledge to further life. This, as the authors point out, will contribute to the imaginary situation that children can create instead of the real, as well as a number of actions and roles that will be performed by the participants. In this plan, the prospect of continuing the study, which consists in developing game sessions, as well as methodical recommendations for teachers working with children of pre-school age, is determined.

Key words: creative personality, creativity, pre-school age.

УДК 159.922.6-053.4:314.151.3

DOI <https://doi.org/10.31392/2311-5491/2019-69.33>

Незамай М. І.

АДАПТАЦІЯ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ РОДИН

Розглянуто особливості адаптації дітей із внутрішньо переміщених сімей. Розкрито вплив внутрішнього переміщення на розвиток і становлення особистості, зокрема спостерігаються труднощі з пристосуванням до нового місця, зниження активності дітей, їхніх взаємин із однолітками. Водночас наявними є страх, агресія, тривога. Визначено чинники, які впливають на успішність означеного процесу, зокрема соціально-економічний статус батьків, національна, соціокультурна та релігійна належність, вік внутрішньо переміщеної особи, ставлення місцевого населення до переселенців. Окрім того, виділено макрофактори, мезофактори й мікрофактори, які дестабілізують пристосування дітей із внутрішньо переміщених сімей (наприклад, особливості суспільства, спосіб життя, важка життєво-соціальна ситуація розвитку в умовах міграції, взаємини в родині, освітньому закладі, колективі). Підкреслено необхідність урахування означених факторів у плануванні й організації відповідної роботи з такою категорією дітей. Установлено, що заклад дошкільної освіти відіграє вкрай важливу роль в адаптації, оскільки є основною ланкою в цьому процесі й головним осередком формування нових соціальних взаємин, моральних норм, забезпечує успішну інтеграцію, знижує соціально-психологічну напруженість. Проаналізовано основні умови, мету й напрями психолого-педагогічного супроводу. Зазначено провідні принципи в організації роботи з дітьми-переселенцями, що забезпечують її ефективність. Особливий акцент зроблено на розкритті психолого-педагогічної допомоги дітям із травмою війни висококваліфікованими фахівцями, а саме: вихователями, практичними психологами, логопедами, а також описано різні види діяльності, методи та форми, які рекомендуємо застосовувати в навчально-виховній діяльності й корекційно-розвивальній роботі.

Ключові слова: внутрішньо переміщені діти, адаптація, психолого-педагогічний супровід, навчально-виховний процес, форми та методи роботи, заклад дошкільної освіти.

Інтеграція внутрішньо переміщених дітей у суспільство, полегшення їх адаптації шляхом психолого-педагогічного супроводу є особливо актуальною проблемою сучасного освітнього процесу, оскільки, згідно зі статистикою, кожна третя дитина відчуває труднощі з пристосуванням до нового місця [9, с. 276]. Окрім

того, помітними є драгітлівність, агресія, низький рівень взаємин із ближніми, відсутність позитивних емоційних реакцій, активності.

Вищесказане зумовлює необхідність пошуку ефективних шляхів, методів вирішення означених проблем.

Це питання розглядається також на державному рівні й обґрунтоване в таких нормативно-правових документах, як Лист Міністерства освіти і науки України «Про надання психологічної допомоги учасникам навчально-виховного процесу» (від 11.03.2014 № 1/9-135), Лист Міністерство освіти і науки України «Щодо навчання дітей військовослужбовців, які переїхали з Автономної Республіки Крим та м. Севастополя на постійне місце проживання до інших населених пунктів України» (від 02.04.2014 № 1/9-186), Лист Українського НМЦ практичної психології і соціальної роботи «Про посилення психологічної допомоги населенню» (від 24.02.2014 № 26), Наказ Міністерства освіти і науки України «Про внесення змін до Положення про психологічну службу системи освіти України» (від 02.07.2009 № 616), Національна стратегія у сфері прав людини, затверджена Указом Президента України (від 25.08.2015 № 501/2015) тощо.

Особливості соціально-психологічної адаптації означеної категорії дітей, їхні психологічні проблеми описано в працях О. Соколової, Л. Шайгерової [5, с. 49].

Дослідження моделей адаптації мігрантів представлені у роботах таких провідних науковців, як П. Бендель, Дж. Беррі, І. Бусигіна, Дж. Елейзер, Ю. Кім, П. Кузнецова, М. Миронюк, С. Татунц, І. Цапенко.

Т. Титаренко акцентує увагу на соціально-психологічній профілактиці порушень означеного процесу. Проте О. Блинова стверджує про взаємозв'язок між психологічним благополуччям та успішною адаптацією мігрантів [5, с. 48].

Певний внесок у вирішення проблеми психолого-педагогічного супроводу дітей із травмою війни зробили О. Волинська, О. Колісник, Ю. Луценко, О. Панченко, О. Сімоненко та ін. Проте вони недостатньо розкрили означене питання, що зумовило вибір теми статті.

Мета статті – описати особливості адаптації дітей із внутрішньо переміщених сімей, проаналізувати основні умови й напрями психолого-педагогічного супроводу.

У психолого-педагогічних дослідженнях поняття «адаптація» розглядається як процес, що триває протягом короткого періоду після переміщення в нове середовище, пов'язаний із необхідністю пережити стрес від зміни місця проживання та забезпечити (притосувати) свій спосіб життя до нових умов [11, с. 60–61].

В аспекті означеної проблеми цікаві погляди Г. Левківської щодо ефективності адаптації, яка, на її думку, залежить від сприяння соціального середовища реалізаціям потреб, прагненням особистості, розкриттю її індивідуальності.

Згідно з аналізом наукової літератури, виокремлюємо чинники, які впливають на адаптацію дітей означеної категорії, й рекомендуємо враховувати їх в організації та плануванні роботи з ними. Насамперед це соціально-економічний статус батьків. Високе матеріальне становище сім'ї зазвичай сприяє легшій зміні місця проживання, проте нижчий – ускладнює цей процес. Не менш важливою є національна, соціокультурна та релігійна належність. Як відомо, серед представників внутрішньо переміщених осіб спостерігається низка етнічних меншин, зокрема кримськотатарського походження. Відповідно, ця категорія дітей обмежена у вільному використанні мови, звичаїв, традицій, що зумовлює втрату етнічної самосвідомості [7, с. 49–50]. Утім варто враховувати й вік, оскільки, чим він нижчий, тим легше проходить означений процес. Насамкінець виділяємо й ставлення місцевого населення до переселенців (мігрантофобія) [3, с. 77–79].

Окрім того, виокремлюють макро-, мезо- та мікрофактори, які дестабілізують пристосування дітей із внутрішньо переміщених сімей.

Зокрема, до макрофакторів, згідно з твердженням А. Мудрика, зараховують різноманітні особливості суспільства (наприклад, військові конфлікти) [8, с. 138]. Мезофактори полягають у зміні соціального статусу дітей, способу життя, важкій соціальній ситуації розвитку в умовах міграції. Мікрофактори впливають через взаємини дитини в сім'ї, освітньому закладі, колективі. Помітними є зниження ролі та функцій родини у становленні дошкільника, труднощі в спілкуванні з однолітками, несистематичність процесів навчання й виховання.

Запорукою успішної адаптації є оптимальна організація діяльності в закладі дошкільної освіти (далі – ЗДО), який є важливою ланкою в цьому процесі й головним осередком формування соціальних взаємин, моральних норм, успішної інтеграції, також усуває соціально-психологічну напруженість, стресовий стан, травми.

Варто відзначити, що вітчизняні дослідники Т. Титаренко, Б. Лазоренко вказують на подолання кризових життєвих ситуацій, стресу за допомогою спілкування, включення в колектив [10, с. 173]. Зауважимо, що саме цьому сприяє середовище ЗДО. Цю ідею поділяє психотерапевт О. Гуковський, який рекомендує будувати взаємини з ближніми на основі довіри.

Проте пріоритетне завдання навчального закладу стосовно внутрішньо переміщених дітей – забезпечення психолого-педагогічного супроводу, який здійснюється відповідними спеціалістами у вигляді системи комплексних видів роботи щодо їх реабілітації [2, с. 99].

Метою психолого-педагогічного супроводу є створення оптимальних умов для становлення й розвитку дошкільників, забезпечення успішної адаптації, регуляція актуального стану, відновлення та захист психічного здоров'я.

Виділяємо його основні напрями:

- створення сприятливого соціально-психологічного клімату в навчальному закладі;
- надання психолого-педагогічної допомоги висококваліфікованими фахівцями (наприклад, такими як вихователі, практичні психологи, логопеди, соціальні педагоги, психотерапевти);
- застосування мультидисциплінарного підходу в навчально-виховній, корекційно-реабілітаційній роботі й соціально-педагогічній допомозі;
- налагодження емоційного спілкування та взаємин з однолітками;
- організація дозвілля й захист прав.

Зокрема, психологічний супровід включає:

Психодіагностику (обстеження психологічної, емоційної сфери та життєдіяльності дошкільників).

Психологічну просвіту батьків і педагогів.

Консультування наставників з проблем розвитку найменших членів суспільства.

Для побудови та ведення рівноправного діалогу рекомендуємо дотримуватися таких принципів: індивідуальний підхід до кожної особистості, доступність і відкритість, добровільність дітей у виборі певного виду діяльності, гуманність, законність, комплексність усіх видів послуг, забезпечення конфіденційності, підтримка учасниками навчально-виховного процесу.

Важливу роль у наданні психолого-педагогічної допомоги переміщеним дітям убачаємо в діяльності вихователя, що є ключовою в навчально-виховному процесі, оскільки передбачає організацію системи педагогічної підтримки, яка, на думку Р. Бернса та О. Бодальова, полягає у створенні доброзичливого психологічного клімату в середовищі. К. Александрова, В. Бедерханова, Ф. Кевля доповнюють її різноплановими заходами згідно з інтересами, схильностями, життєвими прагненнями дошкільників.

Беззаперечним є той факт, що відсутність соціально-педагогічної підтримки та захисту дітей-мігрантів в освітньому середовищі призводить до формування асоціальних форм активності.

Необхідною є й діяльність практичного психолога, яка полягає в індивідуальній, груповій і розвивальній роботі з дошкільниками. Важливою є його бесіда з батьками про нові умови проживання, індивідуальні особливості дитини, а також співпраця з усіма учасниками навчально-виховного процесу з метою підвищення психологічної освіти (наприклад, міні-лекторії, інформаційні брошури, вечори запитань і відповідей, засідання «круглого столу», анкетування педагогів і батьків).

Однак головним у роботі є проведення діагностики психоемоційного стану дошкільників. Її рекомендуємо здійснювати за допомогою низки методик: визначення рівня тривожності, агресивності в дітей, сімейної ситуації, ставлення дитини до найближчих людей (методика «Малюнок сім'ї»); з'ясування особистісних рис і проблем дитини (методика «Дім-Дерево-Людина»); тест на вимірювання самооцінки, вивчення мотиваційної сфери, пізнавальної активності (опитувальник Б. Пашнева) тощо.

Доцільною буде й організація інформаційно-просвітницьких заходів для батьків, на яких вони навчатимуться доступно пояснювати дітям події сьогодення, як варто реагувати на конфлікти, як не нашкодити, а, навпаки, бути корисними. Інформацію для них необхідно подавати у формі цікавої історії, гри відповідно до їхнього віку та рівня сприйняття. Доцільно зазначити, що саме така взаємодія з дошкільником сприятиме формуванню і зміцненню довірливих стосунків, знизить рівень агресивності.

Не менш важливою є робота логопеда, яка полягає в постановці звуків, покращенні вимови дошкільників, розвитку їх комунікації, адже, як відомо, означена категорія дітей має безліч проблем мовленнєвого характеру (наприклад, заїкання, боязнь у висловленні власної думки) тощо.

Щодо створення сприятливого мікроклімату в навчально-виховному закладі, то йому сприятиме стиль спілкування педагога, його поведінка, яка є взірцем для дітей, використання різноманітних прийомів їх об'єднання, організація педагогічних ситуацій, розваг.

Активною й водночас продуктивною формою роботи з дошкільниками є ранкові зустрічі, що дають можливість розпочати кожен новий день цікаво з позитивними емоціями. Їх рекомендуємо проводити для налагодження спілкування та об'єднання колективу дітей. Окрім того, забезпечують розвиток уміння слухати, аналізувати, збільшують словниковий запас. Її структурними компонентами є вітання, обмін інформацією, групове заняття, щоденні новини, які взаємопов'язані й поступово переходять з одного етапу в інший.

Найпоширенішими формами організації дозвілля є спортивні та культурно-масові заходи. Їх рекомендуємо проводити в навчальних закладах з метою ознайомлення з історією, традиціями, менталітетом і культурою певного регіону, що позитивно впливає на процес їх інтеграції в нове середовище.

Особливості корекційно-розвивальної роботи розглядаємо крізь призму таких видів діяльності, як гра, ліплення, малювання, взаємодія з піском, водою, заняття з фізичної культури.

Зокрема, сюжетно-рольові ігри сприяють формуванню позитивних взаємин з однолітками й дорослими. Зокрема, ігри-драматизації на основі розігрування казки активізують уяву дитини, виявляють та усувають дитячі страхи, тривогу, налагоджують спілкування з оточуючими, сприяють підвищенню самооцінки дошкільника, їх креативності. Завдяки створенню ігровому образу дитина вивільняє негативні емоції під час розігрування проблемної ситуації, вчиться керувати своїм станом, виражати почуття й емоції. Утім саме казки дають змогу в нетравмуючий спосіб розповісти про ситуацію в країні, оскільки в них завжди добро торжествує над злом, що є важливим у корекції емоційного дискомфорту.

Малювання руками, пальцями є дієвим арт-терапевтичним засобом для подолання несприятливої ситуації, пригнічених почуттів, водночас сприяє тісному контакту зі своїми емоціями та бажаннями.

Етно-арт-терапія забезпечує розкриття власного внутрішнього світу, знімає психічне напруження, підвищує національно-патріотичні почуття. Писанкарство передбачає ознайомлення дітей із основами техніки, традиційним значенням символів, кольорів. Надалі відбувається технічна підготовка до цього процесу та безпосередня індивідуальна образотворча діяльність, яка сприяє висловленню власних думок, переживань, що постає передумовою для внутрішньо групової комунікації [6, с. 112].

Крім того, піскова терапія допомагає в ігровий спосіб розповісти про свої проблеми, травми, фантазії, перебороти емоційне напруження. Її складниками є три стадії: «хаос», «боротьба» й «вирішення конфлікту». На першій стадії помітним є безладне розставлення іграшок, перемішування їх із піском, що свідчить про тривогу, недостатню позитивну внутрішню динаміку. Проте на наступній стадії спостерігається несвідоме перенесення внутрішнього конфлікту на пісок у вигляді сугички між істотами, згодом з'являється герой, який відновлює справедливість. І насамкінець вирішується конфлікт, настають мир і спокій.

Також доцільним методом у роботі з означеною категорією дітей є лялькотерапія, яка сприяє успішній адаптації та водночас усуває конфлікти. Головна ідея – виготовлення ляльки, яка сприймається як захисник, друг або ж гнів, надалі пропонується робота з нею, під час якої діти повідомляють, чому їхня лялька має саме такий вигляд, що відчувають у той момент, а також висловлюють свої наміри щодо подальших дій із нею [A250, с. 104–105].

Звертаючись до зарубіжного досвіду роботи з дітьми, травмованими війною, знаходимо такі моделі їх психосоціальної реабілітації.

Грузинські автори Н. Сарджвеладзе, З. Бебераджвілі та ін. розглядають допомогу означеній категорії дітей не лише у відновленні їх соціального та побутового функціонування, а й духовного світу також.

Дослідники наголошують на комплексному підході, що передбачає мобілізацію як внутрішніх процесів, так і зовнішнього середовища – сім'ї, педагогів [12, с. 195].

Представлена модель охоплює роботу над поведінкою, емоціями, пізнавальними функціями, системою цінностей, особистісною ідентичністю й передбачає такі основні форми роботи:

- групова робота (тренінги на розвиток комунікативних навичок, корекцію поведінкових, емоційних і когнітивних проблем і формування творчих здібностей дітей);
- масова робота – передбачає залучення дітей і батьків до спільних заходів з місцевим населенням. Окрім того, важлива інформаційна робота з батьками щодо підвищення їхньої компетентності з дитячої психології;
- індивідуальна робота з дітьми з метою психотерапевтичної допомоги.

Також автори підкреслюють вагомість роботи з педагогами для підвищення їх чутливості до психологічних особливостей дітей-переселенців, а також засвоєння навичок і вмінь, що сприятимуть регулюванню стосунків між дітьми [12, с. 195–196].

2. Наступною є психосоціальна модель розвитку стійкості дитини, її автором є нідерландський дослідник М. Еувема. Основу концепції становить поняття «стійкість», що дає змогу долати певні перешкоди. Стійкість дитини підсилює батьківська компетентність у подоланні труднощів, підтримка (фізична, моральна, психологічна), взаємодія з однолітками на основі рівності, дотримання режиму дня [12, с. 197–198].

3. Ненасильницький метод спілкування (NVC) американського психолога М. Розенберга ґрунтується на принципі визнання цінності кожної людини і створення «позитивного клімату» в групі, що передбачає можливість побудови конструктивного діалогу [12, с. 200].

NVC є ефективним інструментом комунікації в психотерапевтичній моделі реабілітації дітей (музичній терапії), оскільки допомагає спілкуватися неупереджено, створюючи ідеальний простір для вираження потреб кожної травмованої дитини [12, с. 200].

Висновки. Отже, підсумовуючи вищесказане, варто виокремити окремі аспекти, які доцільно враховувати під час організації психолого-педагогічного супроводу внутрішньо переміщених дітей, а саме: створення сприятливого середовища для розвитку дитини (сім'я, ЗДО); залучення дошкільника в різні форми та види діяльності, спрямовані на активізацію інтересів, уподобань; упровадження мультидисциплінарного підходу у роботі з означеною категорією дітей.

Використана література:

1. Вознесенська О. Л., Сидоркіна М. Ю. Арт-терапія у подоланні психічної травми: практичний посібник. Київ: Золоті ворота, 2015. 148 с.
2. Волинська С. Соціально-педагогічний супровід дітей та учнівської молоді з травмою війни в умовах навчального закладу. *Психосоціальна підтримка осіб з травмою війни: міжнародний досвід та українські реалії*: збірник матеріалів, доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Маріуполь, 28 лютого 2018 р. Маріуполь: ДонДУУ, 2018. 322 с.
3. Гніда Т. Б., Разводова Т. О., Тінякова А. І. Адаптація внутрішньо переміщених дітей до нових умов життя. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту: навчально-методичний посібник. Київ: Агентство «Україна», 2015. С. 176.
4. Жданович Ю. Лялькотерапія у роботі з дітьми вимушених переселенців. *Психосоціальна підтримка осіб з травмою війни: міжнародний досвід та українські реалії*: збірник матеріалів, доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Маріуполь, 28 лютого 2018 р. Маріуполь: ДонДУУ, 2018. 322 с.

5. Зінченко О. С. Теоретичні засади дослідження соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2015. № 4 (29). С. 47–53.
6. Киричевська Л. Збереження психологічного здоров'я дітей етнозасобами в період ведення АТО в країні. *Психосоціальна підтримка осіб з травмою війни: міжнародний досвід та українські реалії*: збірник матеріалів, доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Маріуполь, 28 лютого 2018 р. Маріуполь: ДонДУУ, 2018. 322 с.
7. Методичний посібник з проведення тренінгу. Особливості захисту дітей в умовах збройного конфлікту на сході України: вразливість дітей, які є внутрішньо переміщеними особами. Київ, 2016. 75 с.
8. Мудрик А. В. Социальная педагогика. Москва: Издательский центр «Академия», 2000. 200 с.
9. Новікова О. Ф., Амоша О. І., Антонюк В. П. Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху: монографія / НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2016. 448 с.
10. Титаренко Т. М. Профілактика порушень адаптації молоді до повсякденних стресів і кризових життєвих ситуацій: навчальний посібник. Київ: Міленіум, 2011. 272 с.
11. Тітар І. О. Поняття та критерії адаптації й інтеграції внутрішньо переміщених осіб і умови скасування статусу переселенця. *Український соціум. Серія «Соціологія»*. 2016. № 4 (59). С. 57–68.
12. Чуйко О. В. Зарубіжні моделі психосоціальної реабілітації дітей, травмованих війною. *Український психологічний журнал*. 2017. № 1 (3). С. 192–203.

References:

1. Voznecenska O. L., Sydorkina M. Y. Art-terapiya u podolanni psichichnoi travmy: Praktychny posibnyk. Kyiv: Zoloti vorota, 2015. 148 s.
2. Volynska S. Sotsialno-pedahohichnyy suprovid diteu ta uchnivskoi molodi z travmou viuny v umovax navchalnoho zakladu. Psyhosotsialna pidtrymka osob z travmou viuny: miznarodny dosvid ta ukraïnski realii: zbirnyk materialiv, dopovideu Vseukraïnskoi naukovo-praktychnoi konferensii, m. Mariupol, 28 luytoho 2018 r. Mariupol: DonDUU, 2018. 322 s.
3. Hnida T. B., Razvodova T. O., Tiniakova A. I. Adaptasia vnutrishnio perenichenykh diteu do novyx umov zyttyia. Sotsialno-pedahohichna ta psyholohichna dopomoha simiam z ditmy v period viuskovoho konfliktu: navchalno-metodychnuy posibnyk. Kyiv: Ahentstvo «Ukraina», 2015. S. 176.
4. Zdanovych Uy. Lialkoterapia u roboti z ditmy vymuchenykh pereselentsiv. Psyhosotsialna pidtrymka osob z travmou viuny: miznarodny dosvid ta ukraïnski realii: zbirnyk materialiv, dopovideu Vseukraïnskoi naukovo-praktychnoi konferensii, m. Mariupol, 28 luytoho 2018 r. Mariupol: DonDUU, 2018. 322 s.
5. Zinchenko O. S. Teoretychni zasady doslidzennia cotsialno-psyholohichnoi adaptasii vnutrishnio peremichshenykh osob. Aktualni problem sotsiolohii, psyholohii, pedahohiky. 2015. № 4 (29). S. 47–53
6. Kyrychevska L. Zberezennia psyholohichnoho zdorovia ditey etnozashobamy v period vedennia ATO v kraïni. Psyhosotsialna pidtrymka osob z travmou viuny: miznarodny dosvid ta ukraïnski realii: zbirnyk materialiv, dopovideu Vseukraïnskoi naukovo-praktychnoi konferensii, m. Mariupol, 28 luytoho 2018 r. Mariupol: DonDUU, 2018. 322 s.
7. Metodychny posibnyk z provedennia treninhu. Osoblyvosti zaxystu diteu v umovax zbrounoho konfliktu na shodi Ukrainy: vrazlyvist diteu, yaki ye vnutrishnio peremichshenyimi osobamy, Kyiv. 2016. 75 s.
8. Mudryk A. V. Sotsyalnaya pedahohika, Moskva: Yzdatelskyu tsentr «Akademia», 2000. 200 s.
9. Novikova O. F., Amosha O. I., Antonyuk V. P. vnutrishnio peremichsheni osoby: vid podolannia pereshkod do stratehii uspihu: monjhrafiya / NAN Ukrainy, In-t ekonomiky prom-sti. Kyiv, 2016. 448 s.
10. Tytarenko T. M. Profilaktyka porushen adaptatsii molodi do povsiakdennykh stresiv i kryzovykh zhyttevykh sytuatsiu: navch. posib., Kyiv: Milenium, 2011. 272 s.
11. Titar I. O. Poniattia ta kryterii adaptatsii uy intehtatsii vnutrishnio peremichshenykh osob i umvy skasuvannia statusu pereselentsia. Ukrainskyuy sotsium. Sotsiolohia. 2016. № 4 (59). S. 57–68.
12. Chuuyko O. V. Zarubizni modeli psyxostsialnoi reabilitatsii diteuy, travmovanykh viynuy. Ukrainskyuy psyxolohichnyuy zurnal. 2017. № 1 (3). S. 192–203.

Nezamay M. I. Adaptation and psychological and pedagogical support for preschool children from internally displaced families

The article deals with the peculiarities of adaptation of children from internally displaced families. The influence of internal movement on the development and formation of personality is revealed, in particular there are difficulties with adaptation to new place, decrease of activity of children, their mutual relations with peers. At the same time, there is fear, aggression, anxiety. The factors influencing the success of the mentioned process, in particular, the socio-economic status of parents, national, socio-cultural and religious affiliation, the age of the internally displaced person, the attitude of the local population towards the settlers, are determined. In addition, macro factors, mesofactors and microfactors that destabilize the adaptation of children from internally displaced families (for example, societal features, lifestyle, difficult life and social situation of development in the conditions of migration, family relationships, educational institutions, collectives) are highlighted. The necessity of taking into account the mentioned factors in planning and organizing the appropriate work with such a category of children is emphasized. It has been established that pre-school establishments play an extremely important role in adaptation, as it becomes the main link in this process and the main focus of the formation of new social relationships, moral norms, ensures successful integration, reduces socio-psychological tension. The basic conditions, the purpose and directions of psychological and pedagogical support are analyzed. The guiding principles in the organization of work with migrant children are provided, which ensure its effectiveness. Particular emphasis is placed on the disclosure of psychological and pedagogical assistance to children with trauma of war by highly skilled specialists, namely: educators, practical psychologists, speech therapists, and also describes different types of activities, methods and forms that we recommend to use in educational activities and corrective and development work.

Key words: internally displaced children, adaptation, psychological and pedagogical support, educational process, forms and methods of work, institution of pre-school education.